

Хом'як О. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ МОЛОДІ

Анотація. В статті досліджені проблеми естетичного виховання молоді. Визначено та здійснено теоретичний аналіз принципів виховання естетичних смаків студентів.

Ключові слова: естетичне виховання, естетичні смаки, принципи виховання естетичних смаків, студентська молодь.

Аннотация. В статье исследованы проблемы эстетического воспитания молодежи. Определяется и осуществляется теоретический анализ принципов воспитания эстетических вкусов студентов.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетические вкусы, принципы воспитания эстетических вкусов, студенческая молодежь.

Annotation. In the article the problems of aesthetic education of the youth are researched. There were defined and realised the theoretical analysis of the education principles of students' aesthetic tastes.

Key words: aesthetic education, aesthetic tastes, education principles of aesthetic tastes, students youth.

Сьогодні однією з актуальних проблем освіти є духовний розвиток особистості. У зв'язку з цим, особливого значення набуває естетичне виховання. Будучи одним із аспектів цілісної системи виховання, її невід'ємною складовою частиною, естетичне виховання, як ніщо інше, сприяє духовному розвитку, впливає на формування естетичного ставлення до дійсності, активізацію творчої діяльності, розвиток естетичної культури особистості.

Метою естетичного виховання є формування гармонійно розвиненої особистості, з високим національним, культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, усталеним естетичним смаком.

В естетичному смаку відбивається естетичне ставлення особистості і суспільства до конкретних явищ природи, до продуктів естетичної діяльності. Він виконує роль своєрідного регулятора естетичної діяльності і естетичного сприйняття людиною світу. Хоч естетичний смак і належить до суспільної сфери, він є глибоко індивідуальним. Естетичний смак є однією із найважливіших характеристик становлення особистості молоді людини, що відображає рівень самовизначення її індивідуальності.

Проте, сформований естетичний смак не зводиться до простої здатності естетичної оцінки молоді, він не обмежується самою оцінкою, а

завершується привласненням або відкиданням культурної, естетичної цінності. Тому, актуальною проблемою нашого дослідження є виховання естетичного смаку, як здатності особистості до індивідуального відбору естетичних цінностей, і таким чином до саморозвитку та самоформування. Це надзвичайно кропіткий процес, якому в педагогічних закладах приділяється, нажаль, не достатньо уваги.

Значний інтерес для нас становлять дослідження, яким присвятили свої роботи Б. Ананьєв, І. Бех, Г. Балл, Л. Виготський, В. Галузинський, Н. Дем'яненко, М. Євтух, Т. Завгородня, Т. Левченко, В. Луговий, Ю. Пелех, О. Плахотнік, В. Майборода, М. Ярмаченко та ін.

Шляхи вдосконалення навчального процесу у вищій школі досліджували З. Гіптерс, Ю. Гришко, В. Загвязинський, О. Картавих, Д. Мацько та ін., формування у студентів професійної готовності до педагогічної діяльності – В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, В. Сластьоніна, Н. Талізїна, Н. Тарасенко та ін. Над проблемами виховання естетичної культури у вчителя працювали В. Веселовський, Л. Дем'янчук, О. Олексюк, О. Рудницька та ін. Готовність педагога до естетико-виховної роботи в школі вивчали В. Суханов і А. Фасоля.

Проблема естетичного виховання (смаків, почуттів, переживань) розкривається в працях І. Беха, О. Бурова, Л. Виготського, О. Дивненко, І. Донецької, М.Кагана, Н.Калашник, М.Киященко, О.Кривцуна, О. Ларміна, Н. Лейзерова, Б. Ліхачова, А. Молчанова, В. Разумного, С. Рубінштейна, В. Скатерщикова, В. Шестакова та ін.

З відродженням національної культури активізувався пошук науковцями нових, більш ефективних шляхів виховання естетичних смаків молоді. Вітчизняні вчені, такі як С. Барило, Л. Гончаренко, Н. Зацепіна, Б. Івасів, Л. Калініна, О. Коробко, Г. Падалко, І. Пацалюк, В. Радкіна, В. Стрілько та ін.), у дисертаційних дослідженнях ґрунтовно описали процес формування естетичних смаків. Однак, окремі напрями естетичного виховання молоді залишаються мало дослідженими, що зумовило актуальність нашої роботи.

Метою цієї статті є дослідження сучасних підходів до виховання естетичних смаків молоді.

Людину зі сформованим естетичним смаком відрізняє певна завершеність і цілісність. Характеризуючи її хочеться вжити не «людський індивід», а «особистість». І відмінність у цих поняттях полягає не лише в індивідуальних особливостях (стать, вік, зріст, колір волосся і очей, тип психіки тощо), а в тому, що особистість володіє індивідуальним внутрішнім духовним світом, що визначається соціальними цінностями і перевагами.

У нашій роботі досліджується процес виховання естетичних смаків молодих людей, а саме студентів. Хоч процес становлення особистості є тривалим, та остаточно не завершується ніколи, ми вважаємо вищезгаданий віковий етап людини найоптимальнішим для формування основних соціальних характеристик особистості, в тому числі естетичного смаку.

Для побудови процесу виховання естетичних смаків майбутніх учителів потрібно використати комплекс основних принципів системи естетичного виховання, зокрема у вищому навчальному закладі.

Нагадаємо, що принципи (лат. *principium* – першооснова) – це основоположні ідеї або ціннісні основи виховання людини [1, с. 376]. Тобто, це основні вимоги до діяльності педагога, вихідні положення, якими він керується у побудові виховного процесу.

Виховання естетичних смаків студентської молоді відбувається за такими принципами: гуманізму, культуродоцільності, цілісності й неперервності, терпимості, інтернаціоналізму, цінності культур, особистої активності, самовдосконалення, самореалізації в творчості.

Принцип гуманізму передбачає створення у ВНЗ умов для формування кращих якостей та розвитку здібностей молодих людей, розкриття джерел їх життєвих сил; гуманізацію взаємин між викладачами і студентами, постановку виховання в центр навчально-виховного процесу, повагу до особистості, її гідності, розуміння її запитів, інтересів, довір'я до неї; формування широї, доброзичливої, милосердної людини.

На думку В. О. Сухомлинського, усю багатогранну творчу спадщину якого пронизують ідеї гуманізму, цей принцип зумовлений моральними нормами та цінностями становлення людини в суспільстві – доброзичливим ставленням до людей, колективу, живих істот, суспільства, взаємодопомогою, співучастю, співпрацею, гармонією колективного, культурною людських стосунків і культурною розуміння особою своєї ролі в цих стосунках. Гуманність, за ним, це справедливість, доброзичливість і чуйність, поєднання поваги й довіри до вихованця з розумною й тактовною вимогливістю. Гуманність він вбачав у піклуванні про духовне збагачення вихованця, в допомозі йому самореалізуватися у взаєминах із природою і навколишнім середовищем [2].

У вихованні естетичних смаків *принцип культуродоцільності* передбачає залучення молоді до світу культури та мистецтва, що є засобом спілкування людей, фактором національної та інтернаціональної єдності. Мистецтво відрізняється від інших численних видів практичної діяльності молодих людей тим, що воно пов'язане з відчуттями та емоціями. Так, Л. С. Виготський визначав мистецтво як «суспільну техніку відчуття», «сукупність естетичних знаків, спрямованих на те, щоб викликати у людей емоції» [3], а також підкреслював соціальну цінність художніх емоцій, викликаних мистецтвом.

Треба зазначити, що мистецтво в цілому, передбачає культуродоцільність, тобто «відкритість» різних культур.

Також цей принцип визначає відношення між вихованням і культурою як середовищем, у якому виховується сучасна молодь, а також відношення між вихованням і студентом як людиною культури. Це означає, що необхідною умовою виховання естетичних смаків молоді повинні стати сформовані загальнолюдські, загальнонаціональні і регіональні цінності

культури, а ставлення до студента має визначатися виходячи із розуміння його як вільної, цілісної особистості, здатної до самостійного вибору цінностей, самовизначення у світі культури і самореалізації своїх творчих задатків і здібностей.

Дотримання *принципу цілісності та безперервності* передбачає багатофакторну взаємодію відображених у змісті основних компонентів соціального досвіду – художньо-естетичних знань, світоглядних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення, художніх умінь, творчості, спілкування.

Тобто, вищезгаданий принцип характеризується проходження ряду етапів, протягом яких поступово ускладнюються й урізноманітнюються зміст та напрями розвитку тих утворень, які загалом складають цілісну систему характеристик особистості.

Загальновідомо, що процес виховання є безперервним, нескінченним. Починаючись з перших років життя, він триває протягом усього свідомого життя людини. Влучно підкреслюють це переконання думки І. Канта, який вважав виховання мистецтвом, яке повинне вдосконалюватися протягом багатьох поколінь, і тому кожне покоління, озброєне знаннями попереднього, може більше займатися вихованням, яке пропорційно й доцільно розвиває природні здібності людини і таким шляхом веде весь рід людський до його призначення [4].

У вихованні естетичних смаків неоціненним є *принцип терпимості*, який є шляхом духовного й культурного зближення нації, інструментом розв'язання різних проблем. Крім того, це відкритість до міжкультурного спілкування, в основі якого лежить повага до особливостей іншого, іншими словами, його ідентичності. У кожної людини існує власне сприйняття навколишнього світу, у тому числі іншої людини.

Успіх будь-якого процесу, у тому числі виховного, залежить від об'єктивного оцінювання дійсності, вміння правильно ставити цілі, планувати, реалізувати, координувати, постійно аналізувати й оцінювати дійсність, створювати дієве багатостороннє виховне партнерство.

У зв'язку з цим, важливості набуває емоційна мудрість, яка полягає в умінні молодої людини розуміти та ефективно керувати не тільки власними емоціями, але й емоціями оточення як у професійному, так і в особистому житті; прийнятті чужої точки зору: ідентифікації та розумінні думок і почуттів інших; вияві поваги до інших: вірі в те, що інші заслуговують на добре і співчутливе ставлення; аналізі ситуацій: адекватному сприйнятті ситуацій, у яких необхідно приймати рішення й оцінювати чинники, здатні вплинути на реакцію людини; налагодженні стосунків: встановленні і підтриманні міцних міжособистісних стосунків, що приносять задоволення тощо.

Фахівці вважають, що наразі відзначається тенденція до зниження коефіцієнту емоційної мудрості від покоління до покоління. Тому дуже важливо, щоб майбутні педагоги засвоїли навички осягнення емоцій, адекватно і своєчасно застосовуючи їх у вихованні учнів.

Принцип інтернаціоналізму передбачає цілеспрямовану діяльність спрямовану на формування у молоді почуття волі, рівності, братства до всіх націй і народів нашої країни, культури міжнаціонального спілкування, нетерпимості до проявів національної обмеженості й чванства.

Дотримання принципу цінності культур у вихованні естетичних смаків молоді є чи не найскладнішим завданням, оскільки з кожним роком все більшої актуальності набуває проблема розвитку в молодих людей, критичного мислення, навичок самостійного оцінювання творів різної художньої цінності. Все це зумовлене тим, що в сучасному мінливому світі цінностей зростає значення аксіологічних параметрів мистецької освіти, адже сьогоднішня молодь постає у дорослому житті перед типом культури, який зараз важко навіть уявити.

Нові соціокультурні тенденції, зокрема пов'язані з глобальним поширенням мас-медіа, впливають на характер художньої освіти, адже у сучасному інформаційному суспільстві естетичне ставлення школярів до світу формується, переважно, під впливом засобів масової інформації. Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід різних культур, втілює і передає молоді ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому воно є ефективним засобом виховання естетичної культури, зокрема смаків, а також патріотичних почуттів, громадянської позиції особистості.

Принцип особистої активності у вихованні естетичних смаків передбачає: формування широкого кругозору щодо різноманітних проблем життя народу України; створення в молоді позитивного уявлення про майбутню професійну діяльність; вироблення мотивації навчально-пізнавальної та професійної діяльності; формування всебічного інтересу до конкретного фаху; зацікавлення вихованців у результатах своєї праці і показ цих результатів для досягнення успіху у власній професійній діяльності та колективу; перетворення вихованців у зацікавлених та активно діючих осіб життєдіяльності колективу; визначення конкретних цілей і завдань виховного процесу, кожного виховного заходу; надання особистісного смислу і конкретного змісту діяльності студентів у ВНЗ; спонукання їх до правильної самооцінки власних дій, вчинків, виховання у них звичок самоаналізу і самоконтролю та потреби самовдосконалення тощо.

Однією з умов досягнення успіху при вихованні естетичних смаків є перетворення вихованця на активну постать. Цю думку обґрунтував В. О. Сухомлинський, який вважав активне життя дитячої думки найголовнішою передумовою свідомого ставлення до виховання, міцних, глибоких знань і делікатних інтелектуальних взаємовідносин у колективі. У своїх численних працях присвячених естетичному вихованні, і вихованні естетичних смаків зокрема, він доводить, що молода людина, яка прагне бути суб'єктом виховання повинна перетворитись із пасивної особи в активну, тобто стати архітектором власного творчого самовдосконалення [4].

Звідси випливає *принцип самовдосконалення*, який передбачає зосередження основної уваги педагогів на позитивних якостях виховуваних, їх зміцненні й розвитку з метою творчого вдосконалення. Реалізовується цей принцип шляхом формування в молодих людей віри у власні сили та здібності, розвитку активності, ініціативи і самостійності. Головними прийомами та способами є переконання та приклад, які спираються на позитивну мотивацію професійної діяльності й досягнення успіхів у майбутньому.

Принцип самореалізації в творчості передбачає створення умов для творчого розвитку особистості в атмосфері співробітництва і співтворчості. Принцип вимагає виявлення творчих можливостей та створення умов для самореалізації і самоствердження особистості у відповідних видах діяльності.

Для успішної реалізації даного принципу молоді люди повинні відчувати в цьому потребу. Загальновідомо, що потреба стимулює діяльність, виступає її першопричиною. Між тим й сама діяльність стає предметом потреби. Тому для формування потреби самореалізуватися саме в творчій діяльності необхідно студента зробити суб'єктом такої діяльності, яка спочатку може виступати засобом задоволення якоїсь іншої потреби (наприклад, потреби у самоповазі, потреби визнання тощо). Але творча активність має самотивуючу тенденцію, вона сама себе стимулює і згодом стає самодостатньою цінністю. З огляду на вище зазначене стає зрозуміло, що виховання естетичних смаків досягне своєї мети лише тоді, коли молода людина навчиться сприймати і оцінювати твори мистецтва, сама буде збирати перлини народної творчості, відтворювати і примножувати їх.

Усі вищезгадані принципи застосовуються не ізольовано, не почергово, а одночасно, комплексно. З поміж усіх ми не можемо виділити ні головних, ні другорядних, вони всі рівнозначні. Їх реалізація дає змогу підвищити рівень виховання естетичних смаків студентів, включити майбутніх учителів до інтенсивного естетичного життя, сприяє формуванню в них естетичних ідеалів і творчих здібностей.

Саме у своєрідності та неповторності полягає цінність кожної особистості. І досягається це впливом в процесі формування особистості неповторного комплексу духовних орієнтацій та культурних цінностей. Так виглядає унікальний процес формування кожної людини. І в цьому процесі естетичний смак є не лише інструментом формування цієї унікальності, але й способом її об'єктивації, суспільного самоствердження.

1. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с. 2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 томах. – Т. 3,4. – Рад. шк., 1976. 3. Выготский Л. С. Психология искусства / Общ. ред. В. В. Иванова, коммент. Л. С. Выготского и В. В. Иванова, вступит. ст. А. Н. Леонтьева. 3-е изд. М.: Искусство, 1986. 573 с. 4. Кант И. О педагогике. Трактаты и письма / И. О. Кант. – М., 1980.

Рецензент: д.пед.н., професор Хом'як І. М.